

JÜRIÖÖ

1343

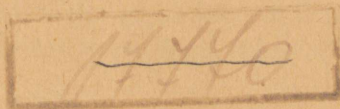

KALEVLASTE ÜHINGU VÄLJAANNE

KOOSTATUD TALLINNAS JÜRIÖÖ PÜHITSEMIST KORRALDAVA
ORGANISATSIOONIDEVAHELISE TOIMKONNA ÜLESANDEL.

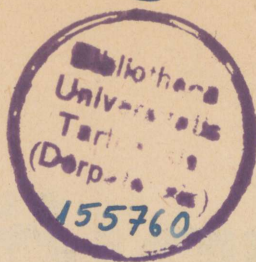
JÜRIÖÖ

1343

KALEVLASTE ÜHINGU VÄLJAANNE
Tallinn, 1931.

KOOSTATUD TALLINNAS JÜRIÖÖ PÜHITSEMIST KORRALDAVA
ORGANISATSIOONIDEVAHELISE TOIMKONNA ÜLESANDEL.

A-7640

Jüriöö.

1343 a.

Hüüd üle maa käib hinge põhjani,
 nüüd üles, „Maa“, su pojad viimseni ;
 nüüd lõpetagem oma piin ja vaev,
 nüüd tuleb ots, või hele võidupäev :

Kõik üles, edasi !

Mäelatvil loit, käi „maiija“, maleva,
 uus surmasõit käib üle kodumaa ;
 me vabadust, mis võeti vanasti,
 nüüd verehinnal toome tagasi :

kõik üles, edasi !

Löö, loida leek, kõik tuhaks taga tee
 ja võlgu mõök, kõik sundjad surma vii ;
 ei halastust, kui Eesti viha keeb
 ja vanu võlgu veres tasa teeb :

kõik üles, edasi !

Jaan Lõo.

Eessõnaks.

JÜRIOÕ mälestamise mõte on veel paljudele võõras ja hulka-
dele ainult pealiskaudselt tuttav, nii kui see selgunud kolmel eelmisel
aastal, mil Jürioõd ülemaaliselt mälestati.

Üksikud ei ole tahtnud selle mälestamises näha ei mõtet ega
alust ja on ringkondi, kes selles otsinud isegi rahvusliku sallimatuse
ohutamist.

See kõik on seletatav asjaoluga, et meil puudub veel õige Eesti
hinnanguga ajalugu, mis kui pühadus kõigi poolt oleks tunnustatud.
Seni on meie minevikku valgustanud peamiselt Balti-Saksa ajaloolased
oma seisukohalt ja neile ei saa Jürioõ sündmused paista teisiti, kui
orjade mässuna. Näeme selles ekslikku esivanemate võitluste
aate väärhindamist, millest kahjuks paljud pole veel suutnud vabaneda.

Käesoleva vihuga tahetakse anda kõigile kokkuvõtlik ülevaade
Jürioõ pühitsemise mõttest seisukoha võtmiseks. Samuti on püütud
selgitada neid eesmärke, mida asja algatajad ja korraldajad on oma
sihiks võtnud Jürioõ pühitsemisel.

Tahame loota, et kõik eestlased, kel oma kodumaa kallis ja kes
oma mineviku suuri sündmusi hindavad, leiavad siit kinnitust oma
tunnetele, mis pandiks meie rahvuslikule tulevikule.

Kõikidele uutele ja endistele sõpradele, kellega seni ühist teed
oleme sammunud, meie tervitus ja parimad soovid ka tulevikus!

Tallinas, E.V. 14-mal aastal.

Kalevlaste Ühing.

Mida pühitseme Jüriöö.

Jüriöö! mälestame Eesti vabadusvõitluste üht heroilisemat ajajärku, seda kangelasmeelt, ühistunnet ja isamaa-armastust, mis viis meie esivanemaid võitlusesse võõraste sissetungijate vastu; tuletame meele kõiki kangelasi, kes ohverdanud enese oma kodumaa vabaduse ja parema tuleviku eest.

Sellega avaldame austust kõigile Eesti parematele poegadele, kelle kõrge ja aateline vaim meile julgust ja jõudu andis hilisemates vabadusvõitlustes ja võimalikuks tegi käesoleva iseseisvuse saavutamise. Nende kangelasmeele, ühistunde ja isamaa-armastuse seame eeskujuks kõigile, kellel kallis V a b a E e s t i tulevik ja heakäekäik.

Ainult ennastohverdav ühistöö oma kodumaa ülesehitamisel ja kaitsmisel tema vaenlaste vastu, kindlustab meile isikliku ja riikliku vabaduse. Usume, et selleks oleme kõik kutsutud.

Suure võitluse öö,

kui 1343. a. Jüriöö suurejoonelise mälestamise algus, kuulub 1928. aastasse.

Mõte avalikult elustada rahvas oma mineviku austamist tekkis Tallinnas Eesti Kultuur-ajaloo seltsis. Esimene kaugema mineviku vabadusvõitlejate mälestusõhtu korraldati Tallinnas „Estonia“ rahvamaajas 1927. a. veebruarikuul, mil möödus 700 a. Muhukantsi langemisest. Sama mõttega korraldati mälestusaktus ka Tartus „Vanemuises“ sealsete seltskondlikkude organisatsioonide poolt.

Kevadel 1927. a. avaldas E.K.A.S.*) ajakirjanduses üleskutse kõigile Eesti seltsidele — ühiselt alus panna 1343. a. Vabadusvõitluse mäles-

*) Eesti Kultuur-ajaloo Selts.

tusmärgile Sõjamäel. See teostus ja Sõjamäele asetati esimene kivi mälestusmärgile. Selle ümber istutati seitse tamme 1343. a. rahvajuhtide nelja vanema ja kolme sulase mälestuseks, kellest ajaloo andmed kõnelevad, et nad Paide lossis ordurüütlite poolt äraandlikult hukati. Osavõtt Sõjamäe kaunistamisest oli rahva poolt väga suur ja hiljem istutasid paljud sõjaväeosad, Kaitseliit, koolid ja seltskondlikud organisatsioonid oma puid Sõjamäe hiide.

Järgmisel 1928. a. avaldas E.K.A.S. 4. aprillil ajakirjanduses uue üleskutse — mälestada vääriiselt „Suurt Võitluse Ööd“ tulede ja tõrvikutega. Üleskutse leidis sooja vastuvõttu ja auavaldused Jüriöö kangelastele kujunesid ülemaalisteks. Nii pühitseti 1928. a. Jüriööd peale Tallinna veel Tartus, Narvas, Haapsalus, Rakveres, Viljandis, Valgas, Tapal, Võrus, Lihulas, Kehtnas, Simunas, Naissaares ja paljudes muudes kohtades, kus Jüriöö tulede kuma jälle 585 aasta pärast uuesti loitma löi.

Igalpool võtsid vabatahtlikult rongikäikudest osa peale rahvuskultuuriliste organisatsioonide veel kaitsevägi, kaitseliit, tuletõrje, koolid ja lugematul arvul rahvast nii noori kui vanu.

Üksikuid organisatsioone, kes oma ülemaalise võrgu kaudu Jüriöö korraldamist juhtisid, olid Ü.E.N.Ü. ja Kaitseliit. Jüriööl peetud kõnedes valgustati Jüriöö sündmuste all toleaege Eesti põlve iseteadvuse avaldust, organiseerimisvõimet, ühtmeelt ja suurt eneseohverdust, kus vabadusvõitlustes kõik kaalule pandi vaenlaste ülevõimu murdmiseks. Kõnedes rõhutati, et Jüriöö vabadusvõitlejate kangelasvaim oli see, mis viis Eesti Maleva võidule ka viimases vabadussõjas suure Venemaa vastu ja Landesvehri purustamisel 1919. aastal.

1929. ja 1930. a. leidis Jüriöö mälestamine veel laiaulatuslikumat levimist, nii et sellest kujunes juba tõsine rahvuspüha, kui iga eestlase hinge sügavalt haarav ja kõiki ühendav mälestushetk.

Kuidas on Jüriöö ja sellele järgnenud sündmusi valgustanud saksa ja balti ajaloolased.*)

Jüriöö sündmus on üldiselt kujutatud eestlaste mässuna, mille põhjuseks olnud nende raske seisukord, eriti Eestimaal, mis sel ajal oli Taani valitsuse all. Ajaloolaste iseloomustus sellele ajajärgule on täiesti ühemeelne. Liivimaa oli aadli paradiis, vaimulikkude taevas, võõraste kullakaevandus ja talupoegade põrgu (Kelch)¹. Rüütlite ja vasallide võimuvalitsus oli sarnane, et nad häbistasid eestlaste ja saarlaste naisi ja tütreid, omandasid nende vara ja käsitasid neid orjadena (Wigand von Marburg)². Õnnetuid rõhus nii raske sulasepõli, et nad sellepärast vabadust tagasi püüdsid saada — koertega käidi paremini ümber kui nendega, niivõrd armetu oli nende sulastepõli, milles nad viibisid (Krantz)³.

Talupoegade kannatuse mõõt sai lõpuks täis (Rutenberg)⁴ Jüriööl, 23. aprillil 1343. a. algasid nad sellekohase salajase kokku-

*) Ajaloolisi ülestähendusi meid huvitavast ajajärgust nende sündmuste kaas aegsete poolt on säilinud väga vähe. Enamus kirjutustest on pärit hilisemast ajast ja on koostatud mitmekesiste allikate järele.

Et need allikad olid vigased ja puudulikud ja et selleaegsed ajaloolased üldse vähe rõhku panid objektiivsusele, siis on ka Jüriöö sündmusi kirjutatud mitmeti. Tulevad ette suured lahkumineked, vasturääkivused ja isegi üksikute, mitte meeldivate, asjaolude väljajätmise.

Nende vasturääkivuste esiletoomine oleks väga huvitav ja annaks kõige selgema ülevaate küsimuse üle, kuid selleks on tarvilik tekstiline võrdlus, mida ei luba ruum, mispärast peame paratamatult piirduma ainult ülevaate andmisega. See ülevaade on kokkuvõtte ajaloolaste kirjeldustest, mis tekstis või joone all tsiteeritud ja korraldatud ainult kronoloogilises järjekorras niivõrd, kui ajamääramiseks on tuge leitud.

1) Christiano Kelchen — Liefländische Historia etc. 1695 lhk. 115.

2) tsiteeritud E. Seraphimi järele — Liefländische Geschichte I B. Reval 1897

3) tsiteeritud E. Seraphimi järele.

4) Otto von Rutenberg — Geschichte der Ostseeprovinzen etc. Leipzig 1859, 1860 — lhk. 356.

lepe järele mässamist (mässu alguse märgiks olnud Bartholomeus v. Hoenecke⁵ järele kõrgel asuva maja põlemapistmine, mille tulekuma paistnud kaugele üle maa). Mäss algas Harju provintsis (selle all mõisteti sellel ajal kogu Taani valitsuse all olevat maaala). Vastuhakkamise õõl tapeti 1000 — 1800 taanlast ja sakslast — kõik, kes neid keeli kõnelesid, vaatamata vanaduse ja soo peale.⁶ Padise kloostri tapeti 28 munka. Ainult üksikud põgenikud pääsesid metsateid möõda paljalt ja armetult Tallinna, Paide ja Rakverre ning viisid sinna sõnumid vastuhakkamisest. Paide vogt kirjutas sellest kohe Liivimaa ordumeistrile, kes sel ajal oli sõjakäigul pihkvalaste vastu.

Vahepeal kogus vastuhakkajaid talupoegi kuni 10.000. Nad valisid oma keskelt neli „kuningat“⁷ ja asusid piirama Tallinna linna ja lossi, saates ühtlasi saatkonna Soome, Abo ja Viiburi piiskopi juure (Soome oli sel ajal Rootsi valitsuse all) abi paluma. Abi eest lubasid jääda Rootsi alamateks ja üle anda Tallinna, kui see ära võetakse. Piiskopp lubas abi anda ja saadikud pöörasid selle sõnumiga tagasi⁸.

Vahepeal hakkasid mässama ka Haapsalu talupojad ja piirasid ümber Haapsalu lossi, kus asus Saaremaa piiskopp.

Liivimaa ordumeister sai teate Harju mässu kohta Irboska juures, mida ta piiras, ja otsustas kohe mässajate vastu minna, kartusest, et mäss võib levineda ka ordu maaalale ja ühteaegu ka ordu kavatsuste teostamiseks, milleks ta leidis olukorra kõige soodsama olevat⁹). Ordumeister ruttas kõigepealt koju, Võnnu, kuid ühteaegu saatis ta eestlastele teate, et nende hirmuteod on temale teatavaks saanud ja et ta kavatsseb tulla selgitama põhjusi, mis selleks alust annud ja asja lahendama, kui süüdi sakslased. Tegi ettepaneku saata oma esitajaid Paide, kuhu ta lubas saabuda pühapäeval peale ristipäeva. Võnnus täiendas ordumeister oma väge meestega, kes aga saadaval olid, ja 700 ordu suurmeistri poolt Marienburgist abikssaadetud

5) tsiteeritud E. Seraphimi järele. B. v. Hoenecke oli Jüriõõ sündmuste kaasaegne.

6) vaata Thomas Hiärns — Ebst., Liv- und Lettlandische Geschichte Mitau 1794 — lhk. 205; O. v. Rutenberg — lhk. 356; Heinrich v. Jannau — Geschichte von Lief- und Ehsiland — Riga 1793 — lhk. 186.

7) Kuningate valimisest räägib B. v. Hoenecke (— vaata E. Seraphim — lhk. 139) Hiärn — lhk. 205. Kelch — lhk. 116 — räägib vürstide ja väejuh-tide valimisest.

8) B. v. Hoenecke — tsiteeritud E. Seraphimi järele.

9) O. v. Rutenberg — lhk. 357; C. Cröger — lhk. 265 — järele saatis ordumeister mässajate vastu Järva vogt Luther Stelke, kes mässu ka alla surunud.

rüütliga Henrich Dusmeri juhatusel ta asus teele. (Crõgeri järele jõudsid need rüütlid Riiga alles 17. septembril ja järjekult ei seanud nad sõjategevusest selle ajani osa võtta.) Ta jõudis Paide 4. mail. Selleks ajaks saabusid sinna ka neli Eesti „kuningat“ kolme sulasega. Ordumeister lasi neilt eestikeelt mõistva orduvenna kaudu järelküsida põhjusi, miks nad selle tapatöö korda saatnud ja sai vastuseks, et eestlasi on niikaua piinatud ja peksetud, et nad kauem ei suutnud kannatada. Ordumeistri nõusoleku korral, neid oma alla võtta, lubasid nad teda truult teenida, kuid ainult tingimisega, et neile isandaks ei määrataks ühtegi junkrut. Ordumeister lasi vastata, et ta tahab asja heatahlikult lahendada niipea, kui ta mõrtsukaid on karistanud ja tagasi tulnud, missuguse ajani saatkonnal oodata tuleks. Paide vogt sai sellekohase efekirjutuse. Eestlased olid vihased kinnipidamise pärast ja üks neist tahtis vogti tappa. Vogt pääses ainult selle tõttu, et tema kannupois vahele hüppas. Eestlased raiuti kõik tükkideks.¹⁰ Eestlaste vägi jäi nii ilma juhtideta.

Paidest tõttas ordumeister Tallinna poole. Eestlased said kuulda suure ordu väe liginemisest ja saatsid temale vastu saatkonna, lubades ennast alla anda ja kohustudes temale seniseid maksusid maksa tingimisi, et neile ühtegi junkurt isandaks ei määrataks.¹¹ Ordumeister lükkas selle ettepaneku tagasi ja tungis eestlaste kallale, kes ennast merekaldal olid kindlustanud ja Soomest abiväge ootasid¹² — ja surmas lahingus 14. mail 3000-10.000 eestlast.¹³ (Teiste teadete järele olnud ordumeistril eestlastega kaks kokkupõrget -- Kimmole küla juures, kus soos surma saanud 1600 eestlast¹⁴ ja Tallinna juures. Ka Tallinna lahingut kirjeldatakse tuntavalt lahkuminevalt. Nimelt saatnud ordumeister peale Kimmole lahingu kaks lippkonda Võnnu ja Treideni vogtide juhatusel ette, et eestlased suure väe nägemisel mitte soode kaudu ära ei põgeneks. Selle eelväe juhataja tegi eestlastele ettepaneku alla anda ja sõjariistad välja anda. Eestlased olid sellega nõus.

¹⁰⁾ B. v. Hoenecke — tsiteeritud E. Seraphimi järele lhk. 142.

¹¹⁾ Th. Hiärn — lhk. 205—206, vaata ka O. v. Rutenberg — lhk. 357. Siin kirjeldatakse küll seda sündmust, mis aset leidis Paides B. v. Hoenecke järele. Tallinna lahingu eelsed läbirääkimised sündisid sama B. v. Hoenecke järele sakslaste algatusel.

¹²⁾ O. v. Rutenberg lhk. 357.

¹³⁾ B. v. Hoenecke järele oli surmasaanuid 3000 ja üks orduhärja, Th. Hiärni järele kõik 10 000 H. v. Jannau ja Crõgeri järele 10.000, vaata ka E. Seraphim — lhk. 143.

¹⁴⁾ E. Seraphim — lhk. 142.

Kui Võnnu vogt selle teatega peawäe juure ratsutas, siis peeti nõu, kuidas talitada. Ordumeister kaldus sellepoole, et armu anda, kuid tema saatjaskonnas olevad rüütlid nõudsid, et nende sugulaste ja omaksete mõrtsukaid karistataks, ja sellekohane otsus tehtigi. Võnnu vogt saadeti eestlaste juure tagasi teatega, et neil ennast kaitsta tuleb. Seda kuulda saades, algas põgenemine. Põgenemisel tapeti 3000 eestlast.¹⁵ Mässu juhid ja algatajad võeti kinni ja surmati valitud piinadega.)¹⁶

Ordumeister jäi oma väega laagrisse Tallinna alla ja sinna tulid teda abi eest tänama Taani asevalitseja (Statthalter) ja teised, kes palusid ka edaspidist abi soomlaste vastu. 16. mail¹⁷ koostati Taani asevalitseja (Statthalteri) ja linnasolevate rüütlite poolt akt Tallinna ja Rakvere losside üleandmise kohta ordule. Lossid anti ordule hoidmiseks ja kaitsemiseks Taani kroonile tingimusega, et Taani kuningas neid igal ajal tagasi võib nõuda, äratasudes ordu sõjakulusid

Ordumeister jättis linna valitud meeskonna Gosvin von Ercke juhatusel ja läks ise Haapsalut vabastama. Kui Haapsalut piiravad eestlased teada said tema lähenemisest, siis ei jäänud nad teda ootama, vaid põgenesid ülepeakaela.

Vahepeal 19. mail¹⁸ saabusid Tallinna alla Soomest tulnud abiväed mõne laevaga (Rutenberg kirjutab kahest laevast, Cröger kirju, tab laevastikust, millega tulnud Soomemaa asevalitseja ja Abo vogt)kes, teada saades eestlaste lüüasaamisest, oma appituleku sihte varjates juttu tegid ainult oma nõudmistest taanlaste vastu. Nad võeti väga lahkelt vastu ja Gosvin v. Ercke vaheltsobitusel lepiti kokku vaherahuks ühe aasta peale. Sellekohane leping sõlmiti 21. mail,¹⁹ mille järele Soome abiväed lahkusid midagi ettevõimata.

Lüüasaanud eestlased pöörasid abisaamiseks venelaste poole ja need tungisid Tartu piiskoppkonda, rüüstades ja põletades igalpool.²⁰ Umbes sellel ajal kui Soome abiväed olid Tallinna all (Crögeri järele oli lahing 1. juunil — vaata lhk. 266.), leidis aset lahing venelastega Tartu piiskoppkonnas. Lahingu koha, osavõtjate ja osavõtjate arvu kohta lähuvad arvamised lahku. Hiärn lahingu kohta täpselt ei näita

15) B. v. Hoenecke — tsiteeritud E. Seraphimi järele lhk. 142.

16) vaata Th. Hiärn — lhk. 206; O. v. Rutenberg 357 etc.

17) Rutenberg — lhk 358, E. Seraphim lhk. 143, C. Cröger — Gesch. Liv, Ehst und Kurlands St. Petersburg — lhk. 265. Jannau räägib 17. maist.

18) E. Seraphim — lhk. 144.

19) Rutenberg — lhk. 358; Cröger — lhk. 265.

20) Hiärn — lhk. 206; Kelch — lhk. 118; E. Seraphim — lhk. 144.

(Tartu piiskoppkonna), kuid ütleb, et venelaste vastu läks piiskopp ühes orduvendade ja teistega ja surmas neist 1000, sundides teisi põgenema. Kelch toob ette samad arvud, kuid räägib lahingust Otepää juures. Jannau teatel sündinud lahing Otepää juures ja seal saanud suure võidu ordumeister. Lahingus saanud surma 12.000 vastuhakkajat talupoega, kuna nendega ühinenud venelaste kari lahinguväljalt ära pekseti. Crögeri järele sündinud lahing Ostretschna järvel venelaste tagasiteel, kus ägeda lahingu järele lahinguväli venelaste kätte jäänud. Seraphimi teatel tunginud Tartu piiskoppkonda üldse 5000 venelast. Lahing nende ja Riia komptuuri vahel lõppenud otsustamatalt. Selle tagajärjeks olnud ainult see, et venelased lahkunud Liivimaalt.

Jaagupi päeval (25. juulil), või selle ümber,²¹ hakkasid mässama saarlased, kes samuti, kui harjulased, kõik sakslased maha tapsid ja selle järele Põide lossi kallale tungisid. 8-päevalise piiramise järele sundisid nad vogti, kellel kusagilt abi oodata ei olnud, alla andma, lubades temale vaba läbipääsu. Niipea aga, kui vogt ühes oma saatjaskonnaga välja tuli, murdsid nad oma lubaduse ja tungisid neile kallale, tappes vogti, viit orduvenda ja palju teisi, kes nendega olid.

Ordumeister läks saarlasi karistama, kuid ta ei saanud üle väina ja pööras tagasi. Ta pidi ootama kuni väin kinni külmas. Sellekohase teate saamisel kogus ta oma väe uuesti kokku ja läks Saaremaale. Ta põletas ja röövis igalpool ja jõudis lõpuks (Crögeri järele lhk. 226. 15. veebruaril 1344.) linnamäe ette, millesse olid kogunud talupojad. See oli suur ja lai, hästi puudega põimitud ja valliga kindlustatud. Lahing algas enne koitu. Orduvend Herckel Segevoldist läks korda konksudega laiali kistud koha kaudu vallile pääseda ja sealt ühes teistega sisse tungida. Lahingus said surma kolm orduvenda ja 9000 saarlast.²² Sealt läks ordumeister Lihulasse (Nectise külasse), kus vastu võttis teiste eestlaste käskjalad, kes armu tulid paluma ja lubasid mitte kunagi enam ristiusu vastu tegutseda ja edaspidi sõnakuulelikud olla. Neile anti armu, kuid karistuseks pidid nad ehitama loss „Sonnenburgi“ (Sühnenburg).²³

²¹⁾ B. v. Hoenecke — tsiteeritud Seraphimi järele ; Hiärn — lhk. 206 ; Kelch — lhk. 116 ; Rutenberg — lhk. 365.

²²⁾ B. v. Hoenecke — tsiteeritud Seraphimi järele ; Rutenberg — 360.

²³⁾ Rutenberg — lhk. 360 ; Seraphim — lhk. 146 ; Cröger — lhk. 266.

Mida peame silmas pidama seniste ajaloolaste kirjeldusi lugedes üldse ja eriti Jüriöö sündmuste puhul.

Kõigepealt seda, et meil puudub kriitiliselt läbitöötatud ja objektiivne ajalugu. Meie ajalugu kirjutasiid kuni viimase ajani juhuslikud kroonikeri — sõjamehed, pastorid j.n.e., koostades oma töid igasuguste allikate järele kontrollimatalt ja täiesti vabalt ümberkäies materjaliga.

Kui võtta ainult neidki „ajaloolasi“, kes eelmises ülevaates Jüriöö sündmuste kohta tsiteeritud, siis ei leidu nende seas ühtegi, kelle kirjeldus teiste kirjeldusega kokku langeks. Üks kirjutab, et Tallinna piiramisele asuti kohe peale mässu lahtipuhkemist, teised, et see sündis peale Põide lossi äravõtmise, millest talupojad julgust saanud (kuid Põide loss langes peale 25. juulil, lahing Tallinna all oli aga 14. mail). Üks räägib nelja „kuninga“ valimisest ja kirjeldab valimise tseremoniid, kaks räägivad vürstide ja vanemate valimisest — teised ei tea midagi. Kaks puudutavad „kuningate“ tapmise küsimust Paides, teised vaikivad. Ühed kirjutavad, et taanlased kutsusid ordumeistri appi kohe mässu lahtipuhkemisel, teised kirjutavad, et ordumeister appi tulnud oma algatusel ja ordu huvides. Nii on tegemist kogu aeg vastuoksustega ja sündmuste ettetoomisega mitte õiges järjekorras. Üldpilt antakse seega moonutatult.

Arvud ei kannata üldse kriitikat. Üks kirjutab 3000 tapetust Tallinna all, teised 10.000 ja kõigist 10.000, kuid samas kirjeldavad kõik juhtide surnukspüüamisest, mis ometi võimata oli, kui kõik tapetisamuti kui arusaamatuks jääb, kuidas just „juhid“ ja „mässu algatajad“ lahingust eluga pääsesid. Tartu piiskoppkonna lahingute kohta on igal ühel oma versioon, omad arvud — lõpmata lahkuminekid.

Mis aga eriti tähelepandav — kui räägitakse lahingu kaotustest, siis kas ei märgita üldse omapoolseid langenuid, või märgitakse ainult mõni üksik. Nii näiteks langenud Saaremaal võitluses linnamäe all 9000 saarlast ja 3 orduvenda. Neist arvudest on meil tehtud ja te-

hakse ikka edasi järeldusi, nagu oleks selleaegsed eestlased olnud sõja-
tehniliselt väga viletsal järjel. Lasid ennast raudrüütlitest lihtsalt maha
nottida. See on aga põhjalik eksitus. Sakslaste kaotused olid samuti
väga suured. Neist ainult ei kirjutatud. Kui kirjutati mõnest langenust,
siis ei tule selle all mitte mõista lihtsaid langenuid, vaid kõrgemaid
väepealikuid. Ja kui meie nii loeme kas või Saaremaal linnamäe ees
peetud lahingut, siis jõuame otsusele, et lahingus, kus langes kolm
kõrgemat sakslaste pealikut, pidi teiste langenuite hulk väga suur olema.

Täpse pildi andmine meie ajalooliste sündmuste kohta jääb meie
oma ajaloolaste hooleks, käesolevaga olgu ainult alla kriipsutatud, et
sakslaste ja baltlaste kirjutatud ajalugu ei ole mitte Eesti ajalugu, et
see ei ole usutav ja ei saa meile mingisuguseks tõepäraseks aluseks olla
sündmuste hindamisel.

Kaks vaadet ja hinnangut sünd- muste kohta.

Jüriöö 1343.

ORJADE MÄSS

enamuse Balti-Saksa ja mit-
mete meie ajaloolaste seisuko-
halt, millele ajaloo õpilane Juhan
Libe otsib teaduslikke tõendusid.

VABADUS- VÕITLUS

Eesti ajaloo ainsalt seisukohalt,
millesse ei mahu väide Eesti 700-
aastasest orjapõlvest.

Milles eksivad Jüriöö pühitsemise vastased.

Esimesed avalikud vastulaused ülemaaliste Jüriöö meelevalduste puhul ilmusid ajakirjanduses juba 1929. aastal. Järgmisel aastal kujunesid vastolud õige teravaks, kusjuures mõned organisatsioonid, nagu Tartu üliõpilaskond, avalikult Jüriöö pühitsemisest ära ütlesid.

Ka praegu võib märkida meie Eesti seltskonnas kaht seisukohta. Ühed näevad Jüriöös muistse vaba Eesti Vabadusvõitluse austamistvääriajat ajajärku, kuna teisele, Balti-Saksa vaimus mõtlejaile, on 1343. aasta vaid eestlaste mässu aasta, mille mälestamiseks, või koguni austamiseks, vähematki alust ei olla. Toome siinkohal mõned iseloomustavad mõtted Jüriöö pühitsemise vastastelt.

Nii avaldas 1929. a. Tallinnas ilmuv „Päevaleht“ kellegi „Võhiku“ märkmeid, kus muu seas tähendatud, et :

- 1) ei olevat õige 5. mail Jüriööd mälestada, kuna kronoloogilise arvestuse järgi ühtuvat Jüriöö 1-se maiga ;
- 2) olla ekslik püüda Jüriööst teha riiklikku püha, kuna meil pühi olla nii kui nii küllalt ;
- 3) Jüriöö ei olla üleriiklise tähtsusega, vaid ehk sobiv üksi harjulastele ;
- 4) ei andvat Jüriöö sündmused põhjust rõõmsateks pidutsemisteks — põlevate tõrvikutega rongikäikudeks, kuna Jüriöö sündmus olla viinud meie rahva rasketele kaotustele, piltlikult öelda — Eesti vabapõlve matustele. Arvab, et ju ometi ei taheta pühitseda ka Paala lahingu päeva 1217. a., Koiva jõeäärseid võitlusi 1211. a., kus ennast avaldanud „Eesti mehemeel“.

Pikem vastus „Võhiku“ märkmetele ilmus „V. Maa's“ nr. 96., kuna „Päevaleht“ vastuse avaldamisest keeldus.

Teine otsekohe mõnitav kirjutus ilmus „Vaba Maas“ kellegi „-y“ sulest, kus valimata sõnadega kallale tungiti Jüriöö korraldajaile pealkirja all „Jüriöö kodukäijad“. Vastuse selle kirjutuse peale trükkis Vaba Maa ära 10. V. 1929. a. nr. 108.

Veel ilmus 19. juulil „Päevalehes“ äratõmbena ajalooõpilase Juhan Libe kirjutus „Üliõpilaslehest“, kus jällegi kallale tungiti Jüriõõ pühitsemisele ja juba sellepärast, et kogu 1343. a. sündmustikku ei ole veel selgitatud ja teaduslikult uuritud. Vastuse selle kirjutuse peale jättis „Päevaleht“ ära toomata, kuna „Vaba Maas“ nr. 168 see ilmus lühendatult.

1930. aastal kanti Jüriõõ pühitsemise arvustus ka „Postimehe“ veergudele.

Nii avaldas Tartu üliõpilaskond mitmes lehes teadaande, miks nad Jüriõõ pühitsemisest keeldunud osa võtmast (v. Päevaleht 4. V. 30.)

Otsus olla, nii kui teadaandest näha, tehtud üksmeelselt.

Üliõpilaskonna juhatus ja edustus seletab oma keeldumise motiivides, et nemad ei või pidada soovitavaks ega kohaseks teha rahvuspühaks 1343. a. jüripäevaga seosesolevat sündmuste käiku, mis esitada meie rahva ajaloost kurvemaid mälestusi (?!). Ka näevad nemad Jüriõõ pühitsemises rahvuslikule enesetundele eneseusaldust halvavat mõjutust, kuna Jüriõõ olla vaid leinapäevana mõeldav, mille pühitsemisest tuleb juba teiste rahvaste eeskujul hoiduda. Ka olla selles sündmustikus vähe positiivseid tunnuseid, et seda asetada Eesti vabadusvõitluse ajalukku. Pealegi ei olla seda kõike küllalt teaduslikult uuritud, milliseks otstarbeks tuleksid määrata Jüriõõ pühitsemise kulud.

Hiljem avaldas Juhan Libe Postimehes nr. 124 joone all küsimuse — „Kas maksab 1343. a. Jüriõõd pühitseda rahvusliku pühana?“, milles jõuab eitavale otsusele. Samuti kirjutab „Postimehes“ nr. 125 „W.E.“ hukkamõistvalt Jüriõõst ja kardab väga, et selle mässu meele-tuletus võib praeguse põlve sakslaste suhtes mõne kibedustunde esile kutsuda, mis mitte õige ei oleks. Ka leiab „W. E.“, et mai-püha meil selle võrra sisse juurdunud, et seda rahvuspühana Jüriõõ asetada ei suuda. Ka olla mai-püha sisu palju üldisem ja kõiki haaravam, pealegi meie kliimas üldine ja arusaadav. Jõuab otsusele, et mai-püha lähidus Jüriõõle teeb viimase pühitsemise üleliigseks.

Peale selle ilmus „Postimehes“ joone all Jüriõõ kohta mõnitav kirjutus August Alle poolt — „Ühest rahvuslikust balderjaani juurest.“ Viimases nimetatakse eestlaste võitlusi 1343. a. jällegi mässuks ja lahinguvälja Tallinna all S e a m ä e rabaks. A. Alle soovib Jüriõõd mälestada noruspäi ja ohtes — „Häda võidetuile!“ Soovib pidulikult mälestada üksi neid tähtpäivi, kus eesti relv on võidukas olnud.

Lisaks nendele pealetungidele avaldas „Revaler Bote“ nr. 104 — 10. V. 1930. a. A. V. (Axel de Vries) sulest Jüriõõ pühitsemist halvaks paneva kirjutuse, väljendades meie praeguse põlve Balti sakslaste vaadet.

Omas kirjutuses toob A. V. suure heameelega ära „Postimehes“ ilmunud Aug. Alle ja Juhan Libe'da mõnitusi.

Hiljem avaldas „Rev. Bote“ 17. V. 1930. a. nr. 110 valimata sõnadega kallaletungi admiral J. Pitka aadressil, nagu oleks tema kodumaale tagasi tulles Jüriõõ pühitsemisel rahvuslist sallimatust õhutanud.

Kõigis neis kirjutustes leidsid Jüriõõ korraldajad sihilikke kallaletungu ja püüdsid niipalju, kui võimalik ajakirjanduses vastata. Kahjuks keeldusid ajalehed vastuseid äratrükkimast. „Revaler Botes“ ilmunud A. V. kirjutuse peale koostati pikem vastus, mida „Rev. Bote“ mitte ei avaldanud. Samuti keeldusid „Revaler Bote“ artikli peale vastuse avaldamisest „Päevaleht“, „Vaba Maa“ ja „Postimees“.

Vastusteks on ilmunud seni ajakirjanduses seletused „Postimehes“ nr. 124 Jüriõõ mälestamist korraldava toimkonna poolt Tartus, „Vaba Maa“ joone all 3. V. 1930. a. Jüriõõ „tõde ja õigus“ — Spitefuli ja 23. IV 1930. a. — Jüriõõ mälestamine — „L“ poolt. Hiljem ilmus „Eesti Nooruses“ 6/7-1930. a. „Jüriõõ pühitsemise järelkaja“ — Rmn. ja „Mälestuspüha“ dr. P. A. Speek'i sulest. Viimane kirjutus on koostatud Vashingtonis 9. juunil. See tõendab, et Jüriõõ pühitsemise mõte sooja vastukõla leidnud ka väliseestlaste peres.

Üldiselt kokkuvõttes võivad Jüriõõ korraldajad neile kirjutustele vastuseks näidata üleskutsete peale, mis omakorda selgitavad Jüriõõ pühitsemise alust. Need ilmusid 1928. a., 1929. a. ja 1930. a. pea kõigis Tallinna lehtedes ja pikemalt 1929. ja 1930. a. „Eesti Nooruse“ ajakirjas. Arvurikkad kirjutused ajakirjanduses Jüriõõl peetud kõnedest ja meeleoludest annavad selge pildi — kuidas tegelikult Jüriõõ pühitsemise mõtet on teostatud ja milliste tagajärgedega. Kui veel üksikuid leidub, kes arusaamatuse tagajärjel on kas vaid pealtvaatajaks jäänud, või isegi vastu rääkinud, siis olgu siinkohal veel kord lühidalt vastatud — milles peituvad meie vastaste eksiarvamised.

1) Jüriõõ pühitsemine ei ole mitte mõni kiriklik jumalateenistus, kus just kindlal tähtpäeval ohvreid ja palveid nõutakse. See on avaldus oma mineviku kangelastele, mille juures meeleavalduse päevaks on võetud aeg, mil kogu rahval nii maal kui linnas on sobivam vabas looduses kokku tulla. Esialgu on selleks määratud esimene nädala pühapäeva õhtu peale 1-st maid. (Korraldava toimkonna otsus. 1930. a. Tallinnas.)

2) Riikliku pühana on Suurel Võitluse Ööl täieline õigus tunnustamist leida — sest see on praegu ainus rahva püha aastas, mis on seotud meie kaugema minevikuga.

Ja kui meie seda ei pühitseks, siis ei puudu palju, et olemegi

rahvas, kes ei tunnista oma ajalugu. Siis oleksime Eesti orjarahvas, kes 700 aasta vältel tunnustanud sõnakuulelikult võõraid isandaid ja kes oma vabadusvõitlusi hindab mässusündmustena.

3) Võitlused 1343—1345 a. ei piirdunud üksi Harjuga, vaid levisid ka teiste Eesti maakondade peale. Seega on ekslik Suurt Harju sõda, mis Jüriööle järgnes, üksi harjulaste asjaks teha. Pealegi on oma mineviku kangelaste austamises praeguse põlve eestlastel ühistunne niivõrd suur, et Jüriöö pühitsemist oma pühaks asjaks on teinud peale harjulaste — kogu Eesti.

4) Jüriöö ei ole leinaöö. Jüriöö tungalde loit avastab meile oma minevikupõlve kangelasmeele, tema vabadusepüüde. Jüriöö vabadusvõitlejad näitasid oma kangelasmeelt just sellega, et nad ülevõimu vastu läksid. Ennem auga surra, kui orjalikult alistuda! Eesti vabapõlve matjad olid võõrad sissetungijad, samuti ka need, kel Eesti tulevikku enam usku ei olnud. Usk Eesti tulevikku on ka tänapäeva Vaba Eesti sündimise põhjuseks olnud ja selle usu oleme pärinud oma esivanematelt — mitte aga võõrsilt. Et eestlased võõraste sissetungile vanasti mehiselt vastu panid, selle juures meie ei kahtle; — ka Balti-Saksa ajaloolased räägivad sellest küllalt tõetruult, et meie rahva allaheitmiseks risti- ja orduvennad enam kui aastasada pidid sõdima. Meie esivanemate kaotusi Paala lahingus 1217. a. ja Sõjamäel 14-mal mail 1343. a. ei saa hukka mõista, kuna siin eestlaste maleva kaitses oma vabadust võõraste rõõvinstinktide vastu. Selle tõenduseks on küllalt ajaloolisi andmeid.

5) Meie vastaste mõnitus eestlaste „peksasaamisest“ Jüriööl osutub sihilikuks valeks, kuna ka ükski Balti-Saksa ajaloolane ei kirjelda Jüriöö sündmusi eestlaste lüüasaamisena. Ümberpöördult — ajalugu räägib sakslaste ja taanlaste hädakisast — kes enam ei võinud aima tagi, et see rahvas, keda nad orjastatuks pidasid — veel vastu julges hakata! Sõjamäe lahing oli ligi kolm nädalat hiljem peale Jüriöö sündmust, mispärast seletusi eestlaste „peksasaamisest“ Jüriööl ei saa teisiti võtta, kui sihiliku väljamõeldusena. Pealegi ei ole ajaloolised andmed Sõjamäe lahingu käigu kohta kuigi tõetruud, kuna neis orduvägede kaotustest täiesti vaigistakse. Kui uskuda, et 10.000 eestlast tapeti, siis pidi ka vastaseid surma saama enam kui — üks orduhärja.

6) Meie ei ole Jüriöö pühitsemist võtnud mitte väiklase uhkuse-tundega, et hõisata mitu mõisat või lossi sel ööl põletati, või mitu tuhat sakslast sel ööl oma elu pidid jätma. — **Ei, meie pühitseme**

vaid oma vabaduse aate võitu, mis tuhandeid ühendas ja oma vaba rahva au kaitseks võitlusesse viis.

7) Et Jüriöö pühitsemine rahvuslikku enesetunnet ja eneseusaldust tõstab, selles meie ei kahtle. Jüriöö leinamiseks võib põhjust olla vast ehk meie vastaste järeltulijail, neile meie seda keelata ei saa ega taha.

8) See väide, nagu oleks mai-püha meie kliimas üldtunnustatud ja üldiseks saanud, ei kannata vähematki arvustust.

Ametlikuks pühaks on 1-ne mai tunnistatud rahvusvahelise liikumise õhutusel. Kui töölisliikumise ja üliõpilaskonna traditsiooniline püha on 1-ne mai meie ilmastikus kaugel sellest meeolust, millises seda võib pühitseda Lõuna-Euroopa tõelise kevadepühana.

Ühendada Lääne-Euroopa traditsioonide laenuga meie oma rahvuspüha, ei ole mõtet, samuti kui ei ole võimalik juhtida ühisele teele rahvuslist ja rahvusvahelist liikumist.

Kes on Jüriöö pühitsemise vastased?

Vastus on kerge anda —

Kõik, kes omas hinges ja tõulises päritolus tunnevad sugulust meie rahva orjastajatega — nendel on tõesti piinlik pühitseda Jüriööd meie rahvuslise aate võidupühana — Eesti vaimus. Sellest ka äratundmine oma peksasaamisest ja leinavalud kaotatud võimu pärast.

Ex bibl. univ. Dorp.

Mõnda esivanemate võitlustest.

Kas peame pühitsema Jüriööd?

Mida vaja teada selleks, et vastata esitatud küsimusele?

Selleks on vaja teada, mis on Eesti ajaloo luule, mis sihilik vale, mis lapsik usk ning mis on tõde.

Luule on muinasjutud sellest, kuidas Lübecki kaupmehed juhuslikult leiutasid Liivimaa tormi tõttu, mis nende laevad ajas Väina jõe suhu, kuidas nendega pärast kaasa tuli vaga munk Meinhard, kuidas „paganad“ lasid endid ristida ja siis jälle ära langesid ristiusust, kuidas näputäied rüütleid võitlesid paganate karjade vastu ja neid vahvalt löid, kuidas siis asutati linnu jne.

Luule annab välja enese juba oma välise kujuga. Muinasjuttudel on kõigis keeltes ühised iseloomustavad väljendused, sedavõrd tuttavad, et lugedes ei saa eksida. Sisuliselt on sarnased muinasjutud täis lahendamata vastuoksusi.

Ametlikud muistse Eesti ajaloo raamatud nii koolidele kui kodule kannavad eelpool mainitud tunnuseid: stiililt on nad muinasjutud, sisuliselt täis lahendamata vastuoksusi.

Kuidas sobivad, näiteks, järgmised lood ja asjaolud:

Läti Hindrek jutustab Valgatagustest lätlastest, et nendel oli leping Pihkva venelastega eestlaste vastu. Pärast Riia linna „asutamist“ ütlesid nad selle lepingu üles, saatsid Pihkva papid Pihkvasse tagasi, sõlmisid lepingu Riiaga ja võtsid ristimise vastu Riia preestritelt. Kui Pihkva saatis nende juure oma saadikud asja selgitama ja need nurisesid lepingu murdmise pärast, vastasid lätlased: „Lepingu järele pidite teie meid kaitsma eestlaste vastu, aga teie pole suutnud iseennastki kaitsta. Mis õigusega teie nõuate et meie kinni peaksime lepingust enese kahjuks ja teie ühekülgses kasuks“.

Sellest selgub, et eestlased olid tol ajal tugevam rahvas, pealesuruja, aga mitte kannataja.

Sama asja tõendab ka tollaegne etnograafiline kaart; kõik paremad kohad — mererannad ja suurte jõgede suud on Eesti hõimude käes. Sellega on nende käes paremad luhad, kalapüügi kohad, liikle-

mise ja kaubitsemise teed. Et neid vallutada ja käes hoida, on vaja kultuurilist ja sõjalist üleolekut. Koloniseerimine läheb alati neid teid mööda.

Kuid ajaloolased räägivad, et ennem olnud Soome hõimude käes Läänemere ümbruses laialdased maaalad, kust neid välja surusid Läti-Leedu hõimud kui tugevamad.

Läti Hindrek ütleb, et Pihkva piiramisel 1210. aastal sakslastel ei olnud edu sellepärast, et pihkvalastel olnud abiks eestlased, kes olla osanud ehitada paremad sõjamasinad (batarellid) kui olid sakslastel. Aga hiljem, kui eestlased piirasid Lihula kantsi, seletab ta, et eestlastel olnud selle juures juba ka sõjamasinad, sest saarlased olla näinud neid siis, kui sakslased Muhulinnust piiranud. Saxsogrammaticus tõendab, et Eesti sõjalaevadel olnud ees tuurad, millega läbi puuritud Taani laevade küljed, laevadel olnud sõjamasinad, vaenlase laeva juure kiskumise konksud ja sõdimise sillad.

Nii tõendab Saxsogrammaticus, et eestlased tundsid sõjamasinaid juba 50 aastat enne seda, kui torm „juhuslikult“ Lübecki kaupmehed ajas Väinajõe suhu.

Paavst kutsub 1229. a. oma bullaga Riia Piiskopi ja Ordomeistrit oma kohtu ette aru andma vägivallast, mis nad toiminud kurelaste vastu: kurelased on kaebekirjaga kaebanud paavstile, et rüütlid on nende käest väevõimuga ära võtnud lepingu, mis ise nendega sõlminud.

Kuid ajaloolased arvavad, et eestlased ei tunnud kirja, ja muu rahvas usub seda kui püha tõde. Aga et kirjaoskamata metsrahvas oskas lugu pidada paberilipakast ja kirjutada kaebekirja vägivallatarvitajate kõige kõrgemale ja kaugemale ülemale, seda võivad tõekspidada vast inimesed, kes kõike valmis uskuma pimepäisi.

Ajaloolased arvavad, et eestlased elasid viletsates ossikestes, õppisid tundma majade ehitamist vaid lätlastelt, elasid jahist ja kalapüügist jne. jne., aga Läti Hindrek kõneleb suurtest ja ilusatest küladest, rikkalikudest põldudest, suurtest karjadest jne.

Dokumendid, vaimline ja aineiline muinasvara, räägivad eestlaste kasuks, eestlaste kultuuri kasuks liialt palju, seda rohkem püüavad aga muinasjutud neid paista lasta barbaarsetena, kõige madalamal arenemise astmel oleva viletsa metsrahvana.

Et vabandada maailma ees oma vägivallategusid, oli tarvis sihilikku valet. Kuid valetajad ei ole olnud küllalt targad valetama — liig palju on jäänud märkmeid, mis paljastavad vale. Osa andmeid, muinsusleiud, linnused, vaimline kultuur, on jäänud hävitamata. Samuti on hävitamata sündmuste loogika ja paratamatuse seadus.

Nende varal on võimalik selgitada ajaloolist tõde. Ent tõel on raske maad võita, sest naiivne usk muinasjuttudesse püsib kindla müüri ees. On arusaadav, et inimesed ometi usuvad seda, mis on teaduse nimel kirja pandud ja rahvale lugeda ning koolidesse õpetada antud. Nii levineb ja süveneb muinasjutt eesti rahva barbaarsusest veel tänapäevgi, kui teadusline tõde. Tõde on see, et XII sajandi lõpul Eesti oli hoogsas arenemises ja paisumises. Eesti võim ja kultuur oli kõrgem, kui lähematel naabritel. Eesti kultuuri piirkonda kuulus põhjas Edela-Soome, edelas ja lõunas Kuramaa rannik ja Lätimaa suurte jõgede piirkond. Eesti piirid olid tugevalt kaitstud mere ja maa-vägedega ja linnustega. Oldi kõigeelavamas kaubanduslikes läbikäimises peamiselt suurtel kaubanduslistel teedel nii Öhtu- kui Idamaadega. See tõi maale suuri rikkusi. Poliitilised suhted olid hästi arenenud ja lahendatud, millest tunnistust annavad nii Visby kaupmeeskonna seletused, kui ka sõjaliste kokkupõrgete haruldus (mõni tüli lõunapoolsete slavistlike riikidega, sõda Rootsiga, sõda Taaniga — see ongi kõik ligi 200 aasta vältel). Kuna ometi samal ajal oli sõjapidamine võrdlemisi odavam, kui praegu, ja selle tõttu sõjad üldse väga sagedased. Võib olla, et Eesti ka sõdis tihedamalt, kuid need pidid siis olema Eestile võidukad sõjad, sest muidu oleks nendest võõrad kroonikud rääkinud. Aga Eesti tolelaegsed kirjad on hävinenud ja nii on tunnistajaks vaid ühekülgsed võõrad kirjalikud dokumendid.

Võõraste vägede sissetungimise haruldus on kaudseks, kuid kaudis usaldatavaks tõenduseks Eesti heale sõjalisele organisatsioonile. Otseseks tõenduseks on: 1) Eesti laevastiku ülevõim Läänemere suuremas osas (idapool kolme suure lahega) ja 2) linnuste ehitus. Viimast ei ole meie ajaloolased osanud hinnata mitte sugugi paremini, kui iga harilik võhik. Nende arvamised on naiivid äärmiselt. Esimene, kes asja tõsiselt oskas võtta ja nõutas kindralstaabi ohvitseri arvamist, oli dr. J. Luiga. Edasi — tõsiasi on see, et ei 1217., ei 1224., ei 1227., ega 1256. a. ei suudetud ära võita eestlasi lõpulikult. Võitlus kestis vaibus ja hoogu võttes kuni 1343. — 1345. aastate sõjani, kus hävines Eesti poliitiline võim.

Ka see tunnistab, et Eesti riikliku organisatsiooni, samuti sõjariistade ja kultuuri nõrgaks ja alaväärtuslikuks pidamine on eksitus, mis põhjeneb vaid muinasjuttudel. Seal pidi olema kõrge kultuur, mis sundis nii visalt ennast kaitsma, pidid olema mõtte-, sõna- ja mõõgangelased, kes suutsid nii edukalt kaitseda.

Millised olid siis tingimused, mis viisid looduseteaduse paratamatusega võidule võõra võimu?

Eeskätt — sõda peeti usu alusel: võõras usk oli leidnud maal küllalt suurel arvul poolehoidjaid, mis andis sissetungijatele hea spionaashi võrgu ja ka suurel määral abivägesid kerge jalaväe ja sulaste näol. Samuti võimaldas ta luua suuri koalitsioone Eesti vastu (1217. a. Põhja-Saksamaa, Taani, Rootsi ristisõitjad kogu Öhtu-Euroopast) ja neutraliseerida võimalikkude liitlaste appitulemist ja luua Eesti ümber majanduslist blokaadi. Viimane oli kahjulik Eesti kaupmeestele ja need nõudsid rahu iga hinna eest. Ristisõdade ajal arenes Öhtu-Euroopas massiline sõjariistade valmistamine. Eesti pidi läbi ajama ka siin oma jõududega, sest seljatagune oli läbilõigatud. Nogard oli Eestile pigemini vaenuline kui sõbralik—nii kaubanduslistes huvides kui usuliste veendumuste tõttu.

Veel oli vastasel tugev võitluseabinõu — nimelt paavsti õnnistus murda sõnu ja lepinguid, lubada enesele kõige jõledamaid äraandmisi ja valetamisi, kui aga sellest oli loota kasu Püha Katoliku kiriku võimule (peale rahutegemist rahupeole suurel arvul kutsutud külaliste ärapäletamine peohoones Ida-preisimaal, rahudelegaatide vangistamine, piinamine ja tapmine Paides jne.).

Nii pingutas Eesti oma viimast jõudu lähenedes Jüriõõle. Lootusi oli, ent rohkem uhket vaimu, mis ei saanud alla vanduda ja valis võitluse.

Jüriõõl süüdati mobilisatsiooni tuled.

Siin on jälle tegemist sihiliku valega — nimelt seletasid kroonikerid, et eestlased olla tapnud ligi 1000 sakslast maal mõisates. Seda valet oli vaja eestlaste metslaseks tembeldamiseks kogu ilma ees: vaadake, tapavad rauke, lapsi ja naisi.

Juba paljas vajadus varustada ennast pantvangidega kirjutas ette hoopis vastupidise taktika. Kui praegustest eestlastest mõned usuvad seda sihilikku valet, siis selgitab seda napp arusaamine sõjapidamise vajadustest ja oma enese (orjuse läbielanud põlvede järeltulija) võimetu vihaga pimestatud mõtlemise tollaegse põlise vaba rahva mõtlemiseks pidamine. Kuid nende kahe vahel on suur vahe.

Vahe on nii suur, et praegused inimesed tarvitavad sõna „mäss“ mitte üksi 1343–1345 aastate sündmuste puhul, vaid juba enne 1217. a. Nii V. Reiman omas „Eestlaste ajaloo“ kirjutab, et Lembit käis mässu mõtetega kihelkonnast kihelkonda ja õhutas mässumeelt.

Ja selle tagajärg—sihilik vale on saavutanud sihi—leidub inimesi, kes seda usuvad ja selle etteseatud prilli läbi näevad tollaegseid sündmusi ja tunnevad häbi ja põlastust nende vastu, kelle õigeks nimeks on — kangelased.

Ühine tee.

Kui nüüd veel keegi küsiks —

Milleks kõik need tõrvikrongikäigud?

Milleks rahvamasside kogumised ja tuleriitade põletamised?

Mis mõtte on nüüd veel mälestada seda võitluseööd? —

siis on rahvas vastuse nende küsimustepeale juba ise annud. Rahvas ise on selle tõelise sisu leidnud ja teinud Jüriööst omale pühaduse. Viimase äratundmiseks oli mälestamise mõtte algatajatel tarvis vaid säadet süüdata, et panna kogu rahva hinge leegitsema tunnetega, millistest oli teda aasta-sadasid püütud võõrutada.

Nüüd ei kahtle enam keegi selles, et meil on vaja —

tunda iseennast, oma minevikku
ja leida eeskujusid oma mineviku
põlvedest, oma kangelastest —
vabadusvõitlejaist.

Aastasadade jooksul sissetunginud võõrad võimud tegid selleks kõik, et hävitada eestlase iseteadvust, sundida teda halvaks-panema oma esivanemaid, oma rahva juhte ja põlgama oma kodumaad.

Selle vastu püüti kasvatada meie rahvast võõraste orjadeks, sisendati tema hinge sakste, kui uute maahärrade austust. Orjuse tasuks töötati õnnelikku elu ja tõelist kodumaad vaid alles peale surma — taevases paradiisis.

Pole enam kellelgi kahtlust, et ristiusu õndsakstegeva õpetuse levitamise efektkäandel uue usu kuulutajad ahnitsesid endi kätte maa ja rahva maise vara, rõhudes toore vägivallaga orjaseisusesse kogu meie rahva — endid kui valitsejaid teenima.

Veel tänapäev annavad suurte kloostrite, losside ja mõisahoonete varemend üle maa küllalt tunnistust sellest, kui suuri varandusi siin võõrad endile kokku riisusid, kuna teiselt poolt maa pärisrahva aine-line viletsus ja jõuetus osutus nende „päästmisetöö“ tagajärjeks.

Kõike seda ülekohut, mis meie rahvaga tehti ligimesearmastuse ja vagaduse varju all, nägid meie esivanemad ja said tunda iseendi elupäevil. Kui siis alustati võitlust oma rõhujate vastu — siis ei olnud see mäss, vaid oma eluõiguse nõudmine vabadusvõitlusena — nii tuleb ka vaadata sündmustikku 1343. a. — 1345. a. See oli võitlus oma kaotatud eluõiguse eest, selle püha isamaa vabaduse eest, mille hävitajaiks osutusid ristiusutoojatena sakslaste ja taanlaste rõõvsalgad.

Võõraste vaim ja võim valitses veel viimasel sajangul Vene valitsuse päevil. Alles selle kokkuvarisemise ja viimase vabadussõja 1918 — 1920 a. tagajärjel sündis pööre, saabus uus Eesti iseseisvuse ajajärk.

Nüüd, kus eestlane jälle end tunneb peremehena omal maal, — tunneb ta ka selle Suure Muutuse ulatust.

Ja kes takistab meil nüüd üle aastasadade ulatada vaimus kätt muistseile vabadusvõitlejaile, luua sidet nende vaimuga, nendega — kes meile pärandanud elu, endi parimad püüded ja vabaduse aated!

Præguse vaba põlve aukohus on mälestada vähemalt kordki aastas mineviku kangelasi. Selleks süüdakem Jüriõöl tuled üle maa, et nende loitel leida julgust kindlamalt vaadata tulevikku.

Meie esivanemate-kangelaste eeskujud väärivad meie täielikku austust ja lugupidamist!

Nende mälestuse juures võime öelda —

**Eesti, Sa ei kao, kui Su kangelaste vaim elab,
kui leidub veel neid, kes Sinu minevikku
au sees peavad!**

Jüriõöl ei kogu rahvas mitte teenima oma esivanemate vaime, vaid siin kogub rahvas neid austama!

Usk Eesti tulevikku ei nõua võõra vaimu kumardamist, võõraste teenimist — küll aga enesest ja oma rahvusest lugupidamist. Ja selles ongi vahe praeguse iseseisva vaba eestlase ja võõraid teeniva orja vahel.

* * *

Nagu 1343. a. eestlased avaldasid endi ühistunnet, kus tuhanded kogunesid avalikult vaenlase vastu, nii on ka nüüdne põlv oma ühis-meelt Jüriõöl veel suuremalt näidanud. Oma mineviku kangelaste mälestusõöl on kogu Eesti ennast ühendanud.

Vaatamata sellele, et käesoleval ajal meie ühistunnet püüavad lõhestada igasugu poliitilised parteid ja kildkonna huvid — on ikkagi kord aastas Jüriõöl kõigil võimalus leida —

ühist teed.

Sel teel — oma muistsete kangelaste austamise suurel ja tõsisel silmapilgul süütab tõrviku iga isamaa poeg ja tütar ja tunneb end ühise pere liikmena.

Meie Eesti ei ole nii suur, ega ole meie rahvas nii arvukas, et tohiksime lubada killunemist, omavahelisi lõhesid — see oleks meile hukatuseks meie eelolevates võitlustes.

Et Jüriõõ tulede kuma meid kõiki ühendab — selles peitubki meie Suure Võitluse Öö pühitsemise tõeline suur mõte — see ühendab meid kõiki jälle üheks rahvuseks, kes valmis alati jätkama võitlust oma iseseisvuse eest.

~~A~~ A

7640 i

155760